

Reflexions al voltant de la implicació ciutadana en projectes de recerca sobre biodiversitat

El 13 de maig passat va tenir lloc, al Museu de Ciències Naturals de Barcelona, la jornada *El valor dels projectes de voluntariat en el coneixement i la gestió de la biodiversitat*, organitzada conjuntament pel mateix museu i la Institució Catalana d'Història Natural. El programa d'aquesta jornada s'adjunta com annex a aquest document.

L'objectiu de la jornada era reflexionar sobre com els ciutadans poden integrar-se en projectes de recerca sobre biodiversitat i així contribuir a la millora del coneixement i la conservació dels diferents components del medi natural i quins protocols s'han de seguir per tal que les dades que es generin tinguin validesa científica i siguin aplicables.

La jornada es va desenvolupar al voltant de quatre grans qüestions: per què els voluntaris?; com es crea i es manté el vincle amb els voluntaris?; quin ús en fan els professionals científics de les dades obtingudes?; com incideixen els resultats d'aquests projectes en les administracions públiques?

1) Per què els voluntaris?

Catalunya té una llarga tradició d'implicació ciutadana en tot tipus de projectes amb voluntaris i els relacionats amb el coneixement de la natura i la recerca naturalista han estat exemplars i encara ho continuen sent. Hi ha un bon nombre de ciutadans motivats pel canvi i per l'acció, disposats a aprendre i a aportar els seus coneixements i empenta a aquest tipus de projectes.

D'altra banda, conjuntament amb les entitats que promouen la recerca i el coneixement de la natura, noves iniciatives relacionades amb el seguiment dels diferents components de la biodiversitat (ocells, lepidòpters, ratpenats, meduses, etc.) o del medi natural (rius, medi marí, etc.) estan tenint una ràpida expansió i produint molt bons resultats. Especialment en els casos de projectes de seguiment, el seu objectiu seria difícilment abastable sense la participació de voluntaris, tant pel nombre de col·laboradors que els cal com per la necessitat de disposar d'una xarxa d'ampli abast territorial.

Altres avantatges dels projectes basats en el voluntariat deriven de la possibilitat de disposar de sèries llargues d'observacions, molt difícils d'obtenir des de determinades administracions o centres de recerca a causa dels seus complexos mecanismes de finançament, així com del fet de poder aconseguir una presència més àmplia i continuada sobre el territori que la que pot tenir un determinat equip de recerca, cosa que permet apreciar i registrar de manera més completa l'elevada variabilitat i diversitat del medi natural.

Els beneficis socials que es deriven del desenvolupament d'aquests projectes són prou remarcables: contribuir a fer una societat més sensibilitzada i compromesa; incrementar la vinculació dels ciutadans amb el seu entorn; generar noves dades sobre el medi natural i, especialment, la biodiversitat; fer aportacions amb una notable base científica a la conservació de la natura; fomentar l'intercanvi de coneixements entre els investigadors i els ciutadans; promoure noves vocacions científiques; etc.

2) Com es crea i es manté el vincle amb els voluntaris?

El cicle de gestió del voluntariat consta d'unes etapes prèvies de definició i preparació dels projectes de voluntariat, de la incorporació dels voluntaris i de la gestió de la seva participació, així com d'unes etapes finals de reconeixement de la tasca realitzada.

La incorporació de voluntaris en projectes relacionats amb el coneixement del medi natural, ha estat facilitada per la sensibilització prèvia de la societat i per l'atracció que tenen determinats components de la biodiversitat, essent el cas més emblemàtic el dels ocells. Això ha permès mobilitzar amb una relativa facilitat un cos de voluntaris que podran satisfer les seves inquietuds personals mentre recullen dades d'interès col·lectiu.

Aquestes tasques, però, requereixen desenvolupar-se a l'empar d'entitats dotades d'una bona estructura organitzativa i amb diversos graus de professionalització que permeti coordinar de manera eficaç la xarxa de voluntaris, gestionar l'elevada quantitat d'informació que es genera i poder difondre de manera adequada la tasca realitzada. En alguns casos, com el que va presentar la Delegació de la Garrotxa de la ICHN, es tracta de projectes de curta durada, la qual cosa incrementa la dedicació i la intensitat de la implicació dels voluntaris, mentre que altres projectes se centren en la consolidació d'estacions de mostratge a llarg termini, com és el cas, per exemple, del Projecte Rius, del Pla de Seguiment de Ropalòcers de Catalunya o dels projectes participatius de l'Institut Català d'Ornitologia.

En tots aquests casos, hi ha una tasca de suport científic continuat als voluntaris, tant a partir de l'assessorament en el treball de camp com a través de l'organització d'activitats conjuntes per establir els vincles necessaris entre tots aquells que participen en un determinat projecte. També és habitual l'enviament periòdic de revistes i d'altres publicacions o material de suport i, especialment, la creació de pàgines web o fòrums, la qual cosa permet potenciar aquests vincles i donar suport a la tasca dels voluntaris.

Bona part d'aquests projectes es dissenyen amb una certa flexibilitat pel que fa al grau de compromís dels voluntaris, de manera que són aquests qui

decideixen el seu grau d'implicació o l'àmbit geogràfic d'estudi preferit. En alguns programes de seguiment el grau de flexibilitat pot ser menor, però en altres projectes han estat els mateixos voluntaris els qui decideixen com avança el projecte o els qui proposen ampliar-ne l'abast.

Com en tota experiència de participació, és important que s'acabi generant un producte final concret i tangible, que en algun dels casos exposats és una publicació o un informe anual sobre l'estat de determinat component de la biodiversitat, o és la possibilitat de poder accedir amb facilitat a les dades científiques generades, sovint a través del web del projecte, cosa que acostuma a ser general en tots els projectes presentats. Les experiències presentades mostren que amb tots aquests mitjans s'aconsegueix un elevat grau de satisfacció dels voluntaris i que, en general, d'aquesta manera veuen recompensat el seu esforç i la utilitat de la feina feta.

3) Quin ús en fan els professionals científics de les dades obtingudes?

La primera constatació que cal fer és que la major part dels projectes de recerca o programes de seguiment presentats tenen un elevat component científic i que en el procés de definició de cada projecte ja es contempla l'elaboració de materials especialitzats, es defineix el corresponent protocol de tramesa de dades, es disposa d'assessorament científic pel treball de camp i es compta amb experts per revisar les dades obtingudes. Tot això fa que d'aquests projectes se'n pugui treure un elevat rèdit científic, però també es constata que sovint són projectes independents dels que es desenvolupen a les universitats o en centres oficials de recerca i no es fàcil el traspàs de les dades generades. Una excepció podrien ser alguns projectes de recerca de l'Institut de Ciències del Mar del CSIC que en el seu desenvolupament compten des de l'inici amb la participació de voluntaris.

D'altra banda, s'evidencia que el treball naturalista de base és cada cop menys valorat pels científics professionals, i això no és perquè aquest no sigui important o necessari sinó perquè amb els criteris actualment vigents aquest tipus de treballs tenen un pes mínim en els currículums dels investigadors adscrits a universitats i centres de recerca. I aquesta situació contrasta amb el fet que projectes de la importància del Banc de Dades de la Biodiversitat de Catalunya, impulsat per la Universitat de Barcelona, comencin a patir de manca de noves dades naturalistes.

És clar que no s'ha resolt de manera adequada la transferència de dades entre les entitats dedicades a l'estudi de la natura i al seguiment de la biodiversitat i les universitats i centres oficials de recerca i que cal superar les limitacions existents, però també és evident que a més de continuar amb els projectes existents i facilitar el corresponent traspàs de dades, cal potenciar nous projectes de recerca (jornades de bioprospecció, monografies locals, centres

de resposta a consultes de naturalistes independents, etc.) que tinguin com a objectiu completar el coneixement de la biodiversitat de Catalunya i en els quals la participació de naturalistes voluntaris serà imprescindible i, alhora, la clau del seu èxit.

4) Com incideixen els resultats d'aquests projectes en les administracions públiques?

Els diferents organismes de l'Administració relacionats amb la conservació de la natura (Departament de Medi Ambient i Habitatge, administració local, etc.) han mostrat en repetides ocasions el seu interès en els projectes de recerca i els programes de seguiment que es duen a terme a Catalunya i en els quals els voluntaris hi tenen un paper destacat; interès que en alguns casos es tradueix en un finançament directe d'aquests projectes o en el manteniment d'institucions, com és el cas del Museu de Granollers o del Museu de Ciències Naturals de Barcelona, que els donen suport.

La majoria de projectes fan un notable esforç per publicar els resultats obtinguts, per disposar de pàgines web de consulta pública, tant per ciutadans, com per empreses i gestors, i per presentar els corresponents informes anuals, ja sigui a la premsa o a l'Administració i a centres de recerca. Els resultats obtinguts podrien ser de molta utilitat per als gestors, ja que aporten informació sobre l'estat en què es troba la biodiversitat a Catalunya i com varia en el temps i l'espai. Es tracta, però, d'informes tècnics de caire aplicat que no sempre es tradueixen en les mesures concretes que molts esperen però que, en més o menys mesura, acaben contribuint a orientar les polítiques de conservació.

L'elaboració d'un informe anual sobre l'estat del medi natural a Catalunya segur que també contribuiria a millorar la difusió i l'aplicabilitat de tot aquest vast conjunt de dades obtingudes a partir de la participació de voluntaris en projectes de recerca i programes de seguiment.

Conclusions

En l'àmbit de les polítiques de conservació de la biodiversitat i, per extensió, de desenvolupament sostenible, un dels reptes pendents és fomentar la participació dels ciutadans en la recerca naturalista i en programes de seguiment dels diferents components de la biodiversitat.

Catalunya, país amb una notable tradició naturalista, es troba en una situació força favorable per assolir aquest objectiu, tant per l'elevat nombre de ciutadans motivats pel coneixement de la natura i la seva disposició a col·laborar de manera voluntària en projectes de recerca com per l'existència d'entitats dedicades a l'estudi de la natura i al seguiment de diferents

components de la biodiversitat que requereixen la participació de voluntaris per desenvolupar els seus projectes.

En els casos que ja funcionen, els projectes de voluntariat en recerca sobre biodiversitat es gestionen de manera força adequada i els bons resultats obtinguts van acompanyats d'un elevat grau de satisfacció dels ciutadans que de manera voluntària hi participen.

Malgrat els notables resultats científics d'aquests projectes, es constata que es desenvolupen amb una certa independència de les universitats o centres oficials de recerca, els quals, per altra banda, pateixen d'una creixent manca de dades naturalistes de base. Cal intensificar i desenvolupar els mitjans de col·laboració entre universitats i projectes de voluntariat en recerca sobre biodiversitat i iniciar nous projectes encaminats a generar dades de base si realment es vol continuar avançant en la millora del coneixement del medi natural de Catalunya.

S'està fent un notable esforç per tal que els resultats obtinguts per aquests projectes de recerca siguin també de caire aplicat i útils per als gestors, de manera que tant per part dels voluntaris que hi participen com pel conjunt de la societat, seria difícil d'entendre que, en més o menys mesura, els resultats de la recerca no acabessin contribuint a una millor definició de les polítiques de conservació que cal aplicar a Catalunya, cosa que actualment no sempre passa.

Barcelona, maig de 2010

El valor dels projectes de voluntariat en el coneixement i la gestió de la biodiversitat

Programa

Lloc: Museu de Ciències Naturals de Barcelona

Data: 13 de maig de 2010

Horari: 16-20 hores.

Benvinguda del museu i ICHN.

Introducció:

Des del museu: Francesc Uribe.

Marc teòric I

Voluntariat i custòdia del territori: Jordi Pietx, Xarxa de Custòdia del Territori.

Projectes nascuts des de la recerca: Josep-Maria Gili, Institut de Ciències del Mar.

Experiències I

Projecte Medusa: Dacha Atienza.

Catalan Butterfly Monitoring System i altres BMS europeus: Constantí Stefanescu.

Projecte Rius: David Campos.

Marc teòric II

La gestió de les dades d'observacions: Xavier Font, Banc de Dades de Biodiversitat de Catalunya.

Experiències II

Projectes participatius de l'Institut Català d'Ornitologia: Sergi Herrando.

Projecte Quirorius, seguiment de ratpenats aquàtics: Carles Flaquer.

Seguimiento de micromamíferos Comunes de España: Ignasi Torre.

Projectes de recerca participatius de la delegació de la Garrotxa de la ICHN: Xavier Oliver.

Taula rodona/conclusions

Des de la ICHN: Josep Germain.

Organització: Institució Catalana d'Història Natural; Museu de Ciències Naturals de Barcelona.

Col·laboració: totes les entitats que presenten experiències.